

Валерій ДЕНИСЕНКО

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

Процес становлення політичної науки в Україні зіткнувся з цілим ланцюгом складних проблем, пов'язаних у першу чергу з особливістю осмислення специфічного об'єкта політичної дійсності, яким є перехідний період в його неklasичному сенсі, коли сферою політики стає все суспільство, всі структурні ніші його буття. Це політичне поле не має своєї внутрішньої органічної єдності, а становить мозаїчну, фрагментарне відокремлену систему політичних дій, що вибудована не на засадах розмежування функцій держави та громадянського суспільства (тут також присутня фрагментарність, але особливого визначення), а на основі часток: "нове", "старе", "своє", "запозичене". Ці складові механічно поєдналися в єдиному просторі політичної держави, поглинувши поки що і початки громадянського суспільства.

Другою складною проблемою є особливе розуміння і пізнання цього релятивного поля політичної дійсності. Визначивши простір як всезагальний в державі, що проходить через душу і серце майже кожної конкретної її особи, політика визначила, а швидше за все, отримала ззовні і пріоритетну норму, систему і засіб пізнання - буденну свідомість. Домінування політичної форми свідомості над усіма іншими суттєво вплинула на онтологічну структуру людської діяльності в державі і стала одним із чинників, що відродили нігілістичне ставлення до системи наукових знань.

І звідси логічно випливають проблеми у формуванні самої політичної науки. Це стосується загалом як її змісту, так і структури, що в цілому пояснюється, з нашої точки зору, недосконалістю визначення методологічної основи політології.

Науку цю за останні шість років, відколи існує суверенна Україна, ми навчилися чітко визначати як вчення про політику та дійсність, в якій та через яку вона реалізується. І справді, таке визначення політології відповідає внутрішньому, часто самодостатньому сенсу розгортання політичних процесів у нашій державі, хоча, з нашої точки зору, не відповідає реальному призначенню цієї науки. Адже політологія - це одна з гуманітарних дисциплін, а тому не просто і не тільки наука про політику, а в першу чергу наука про політику і, може, в останню чергу - наука про людину в політиці, системі влади, відносин і т. п.

Можна зауважити, що в першому визначенні також присутнє означення її через людину в знятій, рефлексивній формі. Але якщо уважно відслідкувати, то людина тут виступає в макіавеллівському дусі - абстрактно без'якісна (як універсальна), що розчинена в політиці, як суб'єкт, підпорядкований об'єкту - політичному процесу, а тому може зовсім загубитися серед політичне сконструйованих інститутів різного рівня, які починають виконувати статусну роль суб'єктів такої дії.

У другому визначенні людина є започатковуючим суб'єктом дії і, найголовніше, метою цієї дії, а таким чином, через останню не гублячи себе в конструкціях політичних інститутів, відносинах, праві і т. п. Тут не можна не зауважити, що цим самим підходом звужується об'єкт політичного дослідження до аспекта політичної антропології, але в нас "людина в політиці" - не просто і не лише предмет вивчення поруч з іншими (об'єктивна політична реальність, політичне спілкування, проблемне поле пізнання політичних процесів, політико-історичний процес і т. п.), а висхідний принцип, з якого починає конструюватися система знань про політичну

дійсність і яким завершується, констатуючи цим свої засади, єдино людина як мета. Так, цей принцип лібералізму, просвітництва та європейського раціоналізму повинен бути покладений в основу підходу щодо визначення сутності політичної науки - у всіх інших випадках вона починає втрачати свій гуманістичний сенс.

Визначення політології просто як науки про політику побудоване на принципі самодостатності, самоцінності політичної сфери (причини цього дуже складні і потребують окремого дослідження). Система теорії в даному випадку будується за принципом лінійної адекватності. Тут розгорнута схема об'єктивної політичної дійсності, що вибудована на основі визначення інтенсивності, значимості окремих її елементів щодо розгортання цілісного політичного процесу та є разом з тим схемою побудови системи наукових знань щодо цієї дійсності. Лінійність дійсності "політична влада-державо-інститути-організації-відносини-політична культура-соціальні групи-людина" в такій самій фотографічній схематично-лінійній формі відображається в системі конструювання теоретичного матеріалу політичної науки - вчення про владу-державу-людину.

У такій адекватності вбачається об'єктивність та істинність процесу теоретичної інтерпретації політичної дійсності. Хоча реально органічна цілісність політичного процесу тут вибудовується в самодостатні структурно-автономні одиниці (влада, держава і т. п.), формалізовані, алгоритмізовані зв'язки між якими зруйновані значною мірою самою внутрішньою логікою розгортання, генетичною системою взаємозв'язку та взаємообумовленості цих елементів. Таким чином, людина виступає лише фоном у цій структуралістській системі означень складових частин політичного процесу. Визначення "влада", "державо", "право", "відносини" знаходяться самі в собі і на початку, а не на завершени розгортання цілісного політичного процесу.

До речі, на цьому принципі будується політична онтологія будь-якої держави, будь-яких історично складених відносин, адже специфіка такого ряду впливає з особливостей самої політичної діяльності - її прагматичного статусу, переважно ірраціонального та алогічного способу реалізації, алгоритмізованої системи координат, переваги дій тактичного плану над стратегічними, що створює її особливу, корпоративне замкнену структуру з самоцінними засадами існування. Звідси й виникає, наприклад, спроба вибудувати політичну теорію, спираючись на методологічні основи структуралізму або позитивізму.

З нашої точки зору, система пізнання та продукування теоретичних знань в політичній науці будується за принципом оберненості або логічності (а не лінійної адекватності) щодо політичної дійсності. Адже остання вибудовує лінію "влада— держава-інститути-організації-...-людина" в такому порядку, виходячи з того, що людина, коли приходить в це життя, застає вже складеним весь цей ланцюг, в якій вона мусить влитися. Пізнання ж дійсності, а таким чином і формування теорії щодо її трактування, є не дублювання вище визначеного ряду на двох рівнях практика — теорія", алогічне його продовження або ж "згортання" цього ланцюга у зворотному порядку, який започатковує вже людина, умовно позначаючи "соціальні групи-інститути-державо-влада".

Причина такої оберненості у відображенні лежить у діяльнісному підході до пізнання цієї дійсності. Все політичне поле дійсності, з епістемологічної точки зору, - це складний політичний процес діяльнісного характеру, основу якого обов'язково складає в першу чергу дія особи, і цей процес має сенс лише як реалізація ціннісних засад дії особи, витоками якої є тріадична система: інтерес-свобода-право. Всі ж інші інститути (в тому числі і держава), відносини і т. п. є не співіснуючі суб'єкти вищого гатунку, а трансформовані форми першого як єдиного і абсолютного суб'єкта політичної дії.

Адже політична влада, політична система з її інститутами, системою політико-правових норм, ідеологією, політичною культурою, традиціями і т. п. є засобами та технологією реалізації політичних інтересів індивіда (при цьому не завжди в їх безпосередній, а частіше за все — у знятій формі). Суб'єкт дії (індивід) та його об'єкт співпадають, адже це дія на себе через себе. Таким чином, як бачимо, людина в даному підході не виступає вже тим фоном, на тлі якого розгортаються політичні дії всіх рівнів, а держава, інститути, соціальні групи - не домінуючі і не самодостатні. Визначення ж їх отримуємо в кінці розгортання кожного з етапів самоствердження особи нарівні права, справедливості, соціальних відносин, соціальних груп, політичних інститутів, держави, влади. За жодних умов, навіть у перехідні періоди суспільства, людина не перетворюється в засіб. В іншому випадку сама наука, яка погоджується з таким станом, не гуманістична за характером.

Таким чином, політична наука - не теоретична реконструкція логіки розгортання політичної влади від інститутів до особи, а активне пізнання сутності політичного процесу як діяльності, що започаткована особою для утвердження своїх

інтересів, прав, свобод. На відміну від інституційно-владного підходу, початком наукового пізнання в діяльнісному підході стає соціологія політики, а не її інституційність як самоцінність. Звідси реальне розуміння сутності демократії! - не лише добрі відносини в суспільстві та справедливі правові дії політичних інститутів, а в першу чергу "прозорість" всього політичного поля, коли дії індивіда щодо самого себе не згасають, не поглинаються у вищезгадуваній системі засобів та технологій реалізації цілісного політичного процесу. Якщо іншу значимість та функціональну цінність мають у цьому визначенні політичні інститути, в тому числі й сама держава, то таке ж аксіологічне навантаження мають і різні соціальні групи - верстви, класи, нації і т. д.

Отже, ядром предметного вивчення в політології тоді стає принцип відповідності суб'єкта політичних дій засобам, технологіям та об'єктові. Адже з цієї відповідності або ж невідповідності вибудовується і певна система влади, і форма та зміст дій її інститутів та вся система визначень сутності держави, ідеології. Загалом ці посилки вимагають спеціального конкретного дослідження, але щоб підтвердити хоча б якимось чином наші висновки, звернемося до тієї ж ідеології. Чим більша неадекватність у відношенні "суб'єкт політичної дії - засоби", "технології - об'єкт", тим вище місце в суспільстві відводиться ідеології, тим більше суспільні відносини, політичні дії мають політико-вартісний зміст, а не раціональний, сенсом якого є людина як мета таких відносин та дій. У цьому ж аспекті, наприклад, держава отримує інше визначення не лише інституційного чи інформативного порядку, а в першу чергу — цивілізаційного, як рівня конкретно-договірних відносин людини з її інститутами з єдиною метою реалізації покликань, прав та свобод.

Отже, ми спробували лише визначити висхідний принцип, початкову клітинку побудови політичної науки, поки що не вдаючись в конкретні аспекти її змісту. Наприкінці ж можна зробити висновок: теорія політичної науки за своєю внутрішньою логікою та змістом вибудовується в наступні блоки (де та ж сама історія політичної думки не є самостійною й окремою гілкою, а складає основу кожного блоку):

Соціологія політики (політичний індивід, його інтереси, проблеми права, справедливості, вибору, свободи і т. п.);

Технологія політики (технологія реалізації політичних дій або спосіб поєднання суб'єкта із засобами);

Онтологічна об'єктність політики (засоби реалізації політичних дій - політичні інститути, сама держава, система влади і т.д.).